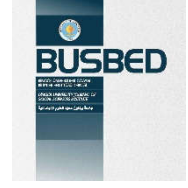

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 15.11.2022
Kabul Tarihi : 12.10.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1205171>

G.E. MOORE DÜŞÜNCEİ IŞIĞINDA: ÖZDENİN İNANCINDAN BAĞIMSIZ NESNEL BİR DOĞRULUK VAR MIDIR?

Müge KUŞ MUMCU¹

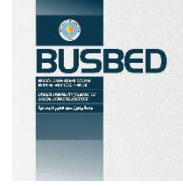
ÖZ

Analitik felsefenin kurucularından biri olan G.E.Moore, felsefe yapmanın bir çözümleme etkinliği olduğundan hareket ederek felsefi problemlerin ancak analitik yöntem ve gündelik dil çerçevesinde çözüme kavuşabileceğini düşünmektedir. O, kuşkucu ve öznel idealist felsefenin “dış dünya ile zihin arasındaki kapatılmaz bir boşluktan dolayı nesnel varlıkların bilinemeyeceği” tezine karşı dış dünya ve nesnel varlıkların bilinebilirliğini haklı çıkarmak ve nesnel gerçekliği nasıl bilebileceğimizi göstermek için dilsel çözümleme yöntemine başvurmuştur. Bu yüzden çalışmamızın ilk bölümünde G.E.Moore’un önermenin neliği ve işlevine yönelik analizlerine yer verilecek, doğru ve yanlış önerme arasındaki fark inanç bağlamında gözler önüne serilecektir. Sonrasında ise önermenin inanç, onda dile gelen olgu ve doğrulukla olan ilişkisine bakılarak; çalışmanın asıl amacı olan “Acaba öznenin bilincinden (inancından) bağımsız nesnel bir doğruluk var mıdır?” sorusuna G.E.Moore düşüncesi ışığında cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: G.E.Moore, Analitik Felsefe, Sağduyu, Önerme, İnanç, Olgu, Doğruluk.

¹ Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, muge_k1990@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9493-5020>

Article Type : Research Article
Date Received : 15.11.2022
Date Accepted : 12.10.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1205171>

IN THE LIGHT OF G.E. MOORE'S THOUGHT: IS THERE AN OBJECTIVE TRUTH INDEPENDENT FROM BELIEF OF SUBJECT?

Müge KUŞ MUMCU¹

ABSTRACT

G.E. Moore, who is one of the founders of analytic philosophy, regarding philosophy as an analytic activity and thinks that philosophical problems could be solved only by means of analytical methods and ordinary language. He has recourse to the method of linguistic analysis in order to justify knowledge of external world and objective beings and show how we know the objective reality against the thesis of sceptical and subjective philosophy which claims that objective beings cannot be known because of the gap between external world and mind. For this reason, in the first part of this study, the analyses of G.E. Moore on the essence and function of propositions will be presented, and the difference between true and false propositions is revealed in the context of faith. Then, through looking relationship between belief and fact and truth which is stated in the proposition, it has been sought an answer for the question "Is there an objective truth independent from the consciousness of the subject?" in the light of G.E. Moore's thought.

Keywords: G.E. Moore, Analytic Philosophy, Common-sense, Proposition, Belief, Fact, Truth.

¹ Dr., Bursa Uludağ University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy, muge_k1990@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9493-5020>

1. GİRİŞ

19.yüzyılın sonlarında özellikle de İngiltere’de F.H.Bradley, John Mc Taggart, Green gibi Leibniz ve Hegel’den etkilenmiş idealist bir metafizik görüş hâkimdir. İdealist felsefeye göre hakikat, görüngülerden bağımsızdır ve felsefe bu bağımsız alanla ilgilenmektedir. Moore da 1903’e kadar bu görüşü savunmuştur. Fakat Russell ile tanışması onda büyük bir değişim yaratarak idealizme karşı bir duruş sergilemesine yol açmıştır. Her ikisi de Yeni Hegelci filozofların felsefi meseleleri ele alırken ağdalı ve bulanık bir dil kullanmasıyla ortaya çıkan karmaşayı bir sorun olarak görmüştür. Bu noktada bütünden parçaya yani analize geçmenin vaktinin artık geldiğini ve kavramların açıklığıyla felsefi sorunların çözüme kavuşacağını iddia etmişlerdir. Tüm bunlar neticesinde Moore’un adı, Gottlob Frege, Bertrand Russell ve Ludwig Wittgenstein ile birlikte analitik felsefe geleneğinin kurucuları arasında yer almıştır. Peki, analitik felsefe nedir?

Ahmet Cevizci’nin aktarımıyla analitik felsefe (Ing. analytical philosophy; Fr. philosophie analytique); “20. yüzyılda özellikle İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nde çok etkili olan ve dil üzerinde yoğunlaşarak, olgulara ya da anlamlara uygun düşecek en iyi ve en dakik mantıksal formu bulmak için, tümceleri ya da kavramları veya dilsel ifadeleri analiz etme işiyle uğraşan felsefi akım; felsefenin, kendi alanı içine giren problemleri kesin sonuçlu olarak çözecek biricik yönteminin felsefi analiz ya da kavram analizi olduğuna inanan çağdaş felsefe geleneğidir” (Cevizci, 1999, s.46).

Bu noktada dil felsefesi ile analitik felsefe disiplinlerinin aynı olmadığına dikkat çekmek gerekir. Çünkü analitik felsefe dil felsefesinden farklı olarak, felsefi etkinliği tümüyle dilsel çözümlemelere dayandırmaya çalışır. Oysa felsefenin bir dalı olan dil felsefesinin diğer felsefi disiplinler gibi kendine ait problemleri ve kavramları vardır. Örnek vermek gerekirse: Bir şeyin doğru veya yanlış olması ne demektir? Anlamlı ve anlamsız söz dizimleri arasında fark var mıdır? Sözcükler şeylerin yerine geçebilir mi? gibi sorular dil felsefesinin konusunu oluşturur (Searle, 2000, s.69).

Analitik felsefe ise bir yöntem çeşitliliği olarak yeni akımların, uygulamaların ve teorilerin çeşitliliği içinde karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu felsefi gelenekte ortak olan bir şey vardır ki o da dilin gerçekliğin kavranmasında bir aracı rol üstlenmesidir. Bu anlamda analitik felsefe belirgin bir yeni- Kantçı karakter taşır çünkü duyarlılığın ve anlama yetisi formlarının rolünü burada dil oynar. Dile öncelik veren bu bakış açısı ise mantıksal bir bakış açısıyla işler ki bu yüzden analitik felsefe Frege’den miras kalan modern mantığı çalışmasının merkezine oturarak çalışmalarını sürdürür. Bu bağlamda dil, üç boyutlu bir konu olarak: sentaktik (dilnin mantığa uyarlandığı sözdizimsel yaklaşım), semantik (mantığın dile uyarlandığı anlambilimsel yaklaşım), pragmatik (aynı önermelerin farklı kullanımını ele alan yaklaşım) yönüyle ele alınabilir (Rossi, 2013, ss.12-13).

Analitik felsefenin gelişim evreleri incelendiğinde ise dilin bu üç boyutlu yaklaşımının izlerini görürüz. Birinci dönemde, gündelik dildeki sözcüklerin formel bir dil içinde yeniden formüle edilmesi kısaca dilin mantıksal çözümlmeleri üzerinde durulmuştur. Tabiri caizse bu dönem filozofları doğal dilleri feda etme pahasına mantığa öncelik vermiştir. İkinci dönem analitik felsefe çalışmalarında ise, dilin içinde kullanıldığı durumların, bağlamaların açıklanması ön plana çıkmış ve mantık bir kenara itilerek dil ön plana çıkmıştır. Üçüncü dönem temsilcileri ise, standart mantığın dışına çıkan mantık sistemlerinin kuruluşundan istifade eden ve hatta gündelik dildeki belirsizliklerine bile bu yeni mantık sistemlerini uygulayarak dili mantık ile uyumlu hale getirme çabasına girmişlerdir. Bir nevi bu son dönemde mantığın birliğini parçalamak pahasına doğal dillerin mantıksal formelleştirmesine teşebbüs söz konusudur. O hâlde birinci kuşak filozoflar sentaktik, ikinci kuşak pragmatik ve üçüncü kuşak ise semantik veçheyle ilgilenmiştir (Rossi, 2013, s.14).

Moore’u dilin hem sentaktik hem de pragmatik yönüyle ilgilenen bir filozof olarak tanımlayabiliriz. Çünkü O, sistematik bir rasyonalite ve ideal bir dil peşinde koşmadığı için mantıkçı olarak anılmasa da mantığın normlarıyla düşünüp yargıda bulunduğumuzu kabul etmiştir (Özcan, 2016, s.190). Aynı zamanda sağduyuya yer vererek doğru önermelerin peşine düşmesi Quine gibi onu da dilde pragmatik yönü de savunan bir analitikçi yapmıştır. Sağduyunun kaynağı olan gündelik dilin zaten tam ve yetkin olduğu kanaatiyle felsefenin işlevinin dilin bu gündelik kullanımının dışına çıkmasıyla ortaya çıkan problemleri çözmek olduğunu söylemiştir.

Moore bu problemleri; genellikle sorunlara kesin doğaları hakkında bilgimiz olmadan cevap vermeye kalkışmamıza, filozofların dünyaya ve bilime dair sağduyuya aykırı söylemlerine ve olguları anlatmakta kullandığımız ifadelerden doğan yanlış analogilere bağlamıştır (Özcan, 2016, ss.190-191). Nitekim O, problemleri ne bir teknisyen, ne de bir kâhin olarak ele alır, onları neredeyse çocuksu bir yönlülük ve açık fikirliliğin bakış açısıyla bir çözümlmeye tabi tutar. Bu şu demektir:

O, bir filozof olarak işinin bir takım deneysel önermelerin geçerliğini bildirmek ya da yadsımak olmayıp, onları çözümlemek olduğunu anlamış görünür. Çünkü kendi deyimiyle “ortalığı biraz temizleyip bilgi yolunu kapatan saçmalıklardan birazını ortadan kaldırmada bir işçi olarak çalışmak”la yetinir; böylece kendini tümüyle, bilgiyi tanımlama, önermeleri öbekleme ve özdeksel şeylerin doğasını gösterme gibi analitik işlere verir (Ayer, 1984, ss.36-37).

Bu çerçevede Moore'un yaklaşımının en belirgin özelliği, felsefeye konu olarak gerçeği dile getiren önermeleri almasıdır. Russell ve onu izleyenlerden ayrıldığı temel nokta ise, ölçüt olarak sağduyuyu ve onun getirdiği günlük dili seçmesi ve analiz yöntemini önermelerin ve yargıların anlamını kullanmada amaç değil araç olarak görmesidir. Dış dünyanın ve nesnel varlıkların mutlak geçerli bir bilgisini elde etmenin olanaksızlığını savunan yaklaşımları eleştiren Moore, sağduyusal bir bakış açısı içinde dış dünya ve nesnel varlıkların var olduğunu ve bunların varlığının bilinebilirliğini dile getirmiştir.

Moore "İdealizmin Çürütülmesi" adlı makalesiyle bilinçten yani algılamadan bağımsız olarak da varlığın var olduğunu kanıtlama çabasına girmiştir. Devamında dış dünyanın var olduğunu "Bir Sağduyu Savunması"(A Defence of Common Sense) metniyle göstermeye çalışmış ve bilme yöntemi olarak sağduyunun işlevini burada ortaya koymuştur. Ona göre, geçmişte belli bir zaman diliminde doğan ve değişmeye maruz kalsa da var olmaya devam eden şu anda sahip olduğumuz bir insan bedeni vardır. Doğduğundan beri ya dünya yüzeyiyle temas halinde ya da ondan çok uzak olmadan var olan insan, hem kendi bedenini hem başka bedenleri içeren kendi çevresini oluşturan şeyleri algılamaya devam etmiştir (Moore, 1959, pp.32-59). Öyleyse tıpkı kendi bedenimiz gibi hayvanların, bitkilerin ve daha birçok varlığın var olduğunu sağduyuyla bilebiliriz. Moore'a göre; değişken olan algılamamanın kendisidir. Çünkü sahip olunan bilgiler ne kadar değişse de bilginin nesnesi olan şeyler hep aynıdır. Aksi bir durumda algı değiştiğinde algılama nesnesi olan varlıkların da değişmesi gerekirdi (Elmalılı, 2007, s.36). Bu gerekçelendirmeler dış dünyayı reddeden şüphecilik, idealizm ve bunların bir uzantısı olan solipsizmin argümanlarını daha mantıklı ve geçerli yapmacaktır.

Moore'a göre doğru olan düşünce, sağduyuya dayalı olarak algılanan her şeyin var olduğu gerçeğidir ve bunlar algılamamanın dışında da varoluşlarını sürdürürler. Moore buna istinaden iddiasını "Dış Dünyanın Kanıtı" (Proof of an External World) adlı makalesinde "işte bir el, işte bir tane daha" dediği örnekle kanıtlamaya çalışır (Moore, 1940, p.274). Bir elini diğerinin üstüne koyarak ve sonra ötekini tutarak ikisine de el demek Moore'un deyişiyle bizim dışımızda en az iki şeyin var olduğunu gösterecektir. Dışsal dünya yani evren ile dışımızda var olan şeyler kavramının nasıl örtüştüğü böylece kanıtlanmaktadır. Moore buna da sağduyu hakikatleri/ inanışları adını vermektedir (Çelik, 2021, s.108).

Buradan çıkan sonuç, benim dışımda fiziksel nesnelere varlığı ve dolayısıyla zihinden bağımsız bir dış dünyanın var olmasıdır. Moore burada günlük yaşamda her an varlığına dayandığımız bir dizi gerçekliğin kuşkuyla bağdaşmaz karakterine dikkat çekmeye çalışmış ve bunu bildiği olgulardan ziyade hepimizin deneyimleyebileceği olguları ön plana çıkararak yapmıştır. Çünkü dış dünyaya ilişkin bilgilerimiz duyu algılarına dayandığından bir yandan ortaya çıkan duysal deneyimlerin algılayanın bilincinde oluşan özel bir durum olması diğer yandan sahip olunan bilginin herkes için geçerliliği neticesinde algılayandan bağımsızlığı söz konusudur. Bu ikisi arasındaki boşluk ancak dış dünya ve nesnel varlıkların bilinebilirliğini haklı çıkarmak ve nesnel gerçekliği nasıl bilebileceğimizi felsefi açıdan temellendirmekle aşılabilir bu da duysal verileri analize tabi tutarak yani dilsel çözümleme yöntemiyle mümkündür.

Bu yüzden çalışmanın ilk bölümünde Moore'un önermenin neliği ve işlevine yönelik analizlerine yer verilecek, doğru ve yanlış önerme arasındaki fark inanç bağlamında gözler önüne serilecektir. Sonrasında ise önermenin inanç, onda dile gelen olgu ve doğrulukla olan ilişkisine bakılarak; "Acaba öznenin bilincinden (inancından) bağımsız nesnel bir doğruluk var mıdır?" sorusuna cevap aranacaktır.

2. G.E. MOORE'DA İNANÇ BAĞLAMINDA DOĞRU VE YANLIŞ ÖNERME

Bizim dış dünyaya ilişkin bilgi edinme basamaklarımızın ilkinin oluşturduğu şey, duyu verilerinin (sense data) duyu organlarımızı etkilenmesi suretiyle aracı kavranışıdır. Fakat Moore'a göre duyu-algısı sadece bu demek değildir çünkü bizler duyu-algısıyla aynı zamanda nesnelere üzerinde ortak bir görüş birliği sağlamaktayız. Dolayısıyla Moore'un tabiriyle duyu-algımızda duyu verilerinin alınmasından daha başka olarak bulunan şey önermedir (Çelik, 1999, s.192).

Moore'un önerme konusunda temel düşüncesi, önermenin bilinçten bağımsız oluşu ve felsefe için çok önemli bir yere sahip olmasıdır. Nitekim önermeler olmasaydı anlama ve bilmeden söz edilemezdi. Moore'a göre biz, bir nesneye yöneldiğimiz zaman, örneğin önümüzdeki bir pet şişeye baktığımızda sadece birtakım duyu verilerini aracı algılamakla kalmıyor aynı zamanda ve kaçınılmaz olarak bu nesneye yönelik bir önermeyi de aracı duyu verileriyle kavırıyoruz. Şöyle ki pet şişe mavi ve şeffaftır gibi bir önermeyi de öne sürüyoruz. Bu şekilde pet şişe denen nesneyle ilgili bir görüşümüz ve bilgimiz oluşmuş oluyor. Nesnelere aracı duyu verilerini bıraktıktan sonra da onları anımsamaya, incelemeye devam ediyor bu sefer de nesne bize doğrudan-aracı duyu verileriyle oluşturulan önermeyi de dolaylı algılamış oluyoruz. Öyleyse her iki durumda da yaşadığımız deneyimin bilincine vararak duyu verileri ve onların kaynağı olan nesnelere arasında bağ kuruyoruz bunu ise önermeler aracılığıyla gerçekleştiriyoruz.

Bir önermeyi dile getirdiğimizde ise zihnimizde salt sözcükleri duymanın ötesinde onların anlamını anlama diyebileceğimiz bir bilinç edimi oluşturuyoruz. Moore önermenin neliğiyle ilgili bu konuyu "Biz her ne zaman bir

önermeden söz edersek, salt bir tümceden yani sözcüklerin belirli şekilde bir aradalığından değil, bu sözcük bir aradalığının dile getirmiş olduğu anlamdan söz etmiş olacağız” (Moore, 1953, p.57) diyerek dile getirir. Çünkü önerme bildiri kipinde bir tümceyi ifade etmekle kalmaz aynı zamanda anlam ifade eden bir yargıdır.

O hâlde biz önermeyi kavrariken aslında üç zihinsel edimden birini gerçekleştiririz: “Biz dile getirilen önermeye ya inanırız ya inanmayız ya da sadece anlamını anlamakla yetiniriz. Birinciye inanç, ikinciye inançsızlık, üçüncüye de önermeyi salt anlama durumları denir. Ama bu üç durumda da önermeyi algılayışımız eşittir” (Moore,1953,p.59).

Önermelerle ilgili önemli bir diğer nokta ise herhangi bir önermeyi duyu organlarımıza başvurmadan zihnimizde algılayabilmemiz hatta herhangi bir sözcük imgesi olmadan da önermelerin kavranılabilir oluşuyla ilgilidir. Yani “ifade etmek istediğimiz bir önermenin, onu dile getirecek herhangi bir önermeyi oluşturabilmiş olmaktan önceki durumunu kavrayışımız” (Prior, 1967, p.225) burada söz konusudur.

Bir üçüncü nokta, önerme ile önerme olmayan anlatımlar arasındaki fark ile ilgilidir. Önerme bir aksiyom içeren, tam ifade edilmiş, bildiri kipinde bir tümce olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla bizde bir inanma/inanmama edimi oluşturmayan ve neyin öne sürüldüğü belli olmayan bir sözcük ya da sözcük dizisi önerme değildir (Çelik, 1999, s.193). “Saat kaç?” (soru cümlesi), “bir gün keşke 32 saat olsa” (dilek cümlesi), “kapıyı kapat” (emir cümlesi) gibi sözcük öbekleri bu konuda örnek verilebilir. “Masa” sözcüğü tek başına bir anlam ifade etmediği için önerme olamazken; “dikkat!” gibi tek bir sözcük “İleride dikkat etmem gereken bir durum var.” önermesinin kısaltılmış hali olarak bir önerme olabilir.

Yine sözcük imgeleriyle önerme kavramı arasındaki ilişki üzerine Moore’un belirlediği bir diğer önemli nokta da şudur: Zihnimizde bir şeyin doğru (hatta yanlış) bir fikrine yani ideasına sahip olabilmek için sadece o nesneye benzeyen bir imge yeterli değildir. Onun ötesinde bir şeye ihtiyacımız vardır o da bu imgenin nesneye benzediğini bilmek yani imge ile nesne arasındaki ilişkiye dair bir önermeyi de kavramaktır. Moore bu konuyu şöyle ifade eder:

Eğer imge nesneye uymayan görünüşlerle ona benzetiliyorsa nesnenin yanlış bir fikrine, eğer nesnenin kendisine benzeyen görünüşlerle ona benzetiliyorsa doğru bir fikrine sahip oluruz. Nesne ile imge arasındaki ilişkiye dair hiçbir önerme kavranmazsa, her ne kadar imge nesneye benzese bile yine de nesnenin herhangi bir fikrine sahip olduğumuzu söyleyemeyiz. Hiçbir imge ya da duyu-verisi herhangi bir şeyin tek başına ne doğru ne de yanlış bir fikri olabilir. Şu halde hiçbir şey bir insan için bir önermenin doğruluğu anlamında doğru ya da yanlış olamaz (Moore, 1953, p.61).

O zaman nesnelere üzerinde belirli bir bilgi savı sağlayan her tür önerme her koşulda bize doğru bir bilgi sağlayabilir mi? Her önerme bir çeşit bilgi sağlayabilir ama tüketici olarak doğru bilgi sağlayamaz. Çünkü doğru ve yanlış olmak önermelerin özelliğidir. Bir önermeyi doğru ya da yanlış olarak betimlediğimizde aynı zamanda onun gerçekten bir anlamı olduğunu kabul etmişiz demektir. Şu hâlde önermeler belirli özellikleri olan bir çeşit evren içerikleridir.

Bu tespit Moore’un verdiği bir örnek üzerinden daha anlaşılır kılınacaktır. Şöyle ki “Aslanlar öldürülmüştür” önermesini ele aldığımızda aslanların öldürülmesinden aslanların gerçekte var olduğunu yani “Aslanlar gerçektir” yargısını çıkarırız. Aynı mantıkla “Tek boynuzlular düşünülmüştür” önermesinden de “tek boynuzlular gerçek olduğu” yargısını çıkarabiliriz ki bu bizi tamamen yanlış bir bilgiye götürür. Çünkü tek boynuzlular, santorlar gibi şeyler düşünülmüş olmalarına rağmen varlıklarının olgusal olarak hiç bir kanıtı yoktur (Ayer, 1984, s.147).

Moore, önermeler ve nesnenin gerçekliğinin kuruluşuyla ilgili gördüğü problem neticesinde bir önermenin doğru ya da yanlış olmasını belirleyen şeyin ne olduğunu kavrayabilmemiz için inanç edimlerinin doğru ve yanlışlığından farkının ortaya konulması gerekliliğinden bahseder. Çünkü insanlar çoğu kez bu ikisini birbirine karıştırmaktadır. Bunun en önemli sebebi inanç sözcüğünün bazen bir inanç durumunu bazen de inanılan bir önermeyi dile getiren iki ayrı anlamından kaynaklanmaktadır. Bu durumda önerme ve inanç arasındaki ilişki nedir?

Moore’a göre önerme, inancın konusu-nesnesi durumunda olan bir şeydir. Buna göre her inanç bir şeyin inancıdır, bir şeye inanma edimini içerir. İşte bu inanılan şey, inançta dile gelen önermedir. Ayrıca Moore iki ayrı insanın aynı inanç edimine sahip oldukları söylendiğinde söz konusu olan şeyin aslında inanç edimleri değil inanılan şey yani önermeler olduğuna dikkat çeker (Çelik, 1999, s.194). Bu açıklamaların ışığında Moore, şu önemli tezi öne sürer: Bazı kişiler evrende sadece inanç edimlerinin doğru ya da yanlış olabileceğini öne sürseler de, terime verilen bu anlamda önermeler de doğru ya da yanlış olurlar. Bu bağlamda önerme olan ile önerme olmayan şeyin ölçütü bizlere verilmiş olur. Çünkü Moore’a göre hiçbir şey önermenin doğru ya da yanlış olması anlamında, doğru ya da yanlış olamaz. Öyleyse inanç edimlerinin doğru ve yanlışlığından bizler ne anlamalıyız? Doğru inanç, doğru olan önermelere inanma ve yanlış inanç da yanlış olan önermelere inanma diye tanımlanabilir. Moore’un ifadesiyle:

Bir inancın doğru olduğunu söylemek demek evrende bu inanca denk düşen bir olgu olduğunu söylemek demektir; bir inancın yanlış olduğunu söylemek demek evrende bu inanca denk düşen bir olgu olmadığını söylemek demektir. Bir inanç doğru olduğu zaman, bir olguya tekabül ediyor demektir, bir olguya tekabül etmesi demek, kesinlikle doğru olması demektir. Benzer bir şekilde, bir inanç yanlış olduğu zaman, bir olguya tekabül etmiyor demektir; bir olguya tekabül etmemesi demek, kesinlikle yanlış olması demektir (Moore, 1953, p.277).

Moore'a göre yanlış inançta bulunmayan şey yani doğruluk, önerme doğru olduğunda bu önermede var olacak bir olgudur. Bu kısaca yanlış önermede doğruluk özelliği yoktur demektir. Yanlış bir inanç, hakikat olmadığı halde dünyada var olabilir ama doğru inanç, varlık olmasının ötesinde hakikattir (Özcan, 2016, s.210). Bu şu demektir her inançta dile gelen olgular farklıdır ama söz konusu doğru inanç olduğunda sadece tek bir olgu vardır. Moore gerçeğin, gerçeklere tekabül eden her inancın ortak malı olduğunu şu sözleriyle dile getirir:

Bir inancın doğru olduğunu söylemek demenin, sadece onun bir gerçeğe tekabül ediyor demek olduğunu söylemiştik; bu durumda bu doğru, hem bu inancın hem de başka inançların ortak malıdır. Örneğin dükkân sahibinin inancına göre bu sabah ısmarladığımız paket kargoya verilmiştir [paket gerçekten de kargoya verilmiştir], biz de bu paketin kargoya verildiği inancı ile hayatımıza devam ederiz, gerçeğe dayanarak bu inancı paylaşıyoruz. Aynı durum, yanlışlığı belirlenmiş olan inanç için de geçerlidir. Eğer paket gerçekte kargoya verilmemiş ise yanlış olan bir inancı paylaşmış oluruz (Moore, 1953, pp. 277-278).

Demek ki Moore açısından doğru bir inançla onun gösterdiği olgu arasında sıkı bir ilişki vardır. Fakat daha önce inancın nesnesinin önerme olduğunu söylemiş ve inançlar arasındaki farkı inanç edimlerine değil önermelere bağlamıştık bu durumda doğru ya da yanlış inançlar söz konusu olduğunda önermelerin varlığından söz edilmelidir. Eğer ortada doğru bir inanç varsa aynı zamanda onu doğrulayan hem bir önerme hem de olgunun gerçekte varlığı söz konusudur. Buradan şu sonuç çıkar ki; “Önerme ve olgu eğer inanç doğru ise aynı anlama gelir. Ama inanç yanlışsa, önerme ve olgu birbirinden ayrılır. Ve zaten ortada salt biri kalır; o da önermedir” (Moore, 1953, p.260).

Doğru ve yanlış inanç arasındaki ayrımı belirleyen ise, doğru inançta, inanılan önermenin var olan ya da oluşa sahip olan bir olguyu göstermesinin yanı sıra doğruluk denen, çözümlenemez yalın bir özelliktir ki bu yanlış önermelerde yoktur. Peki, doğruluk nedir? Onun öznenin inancıyla, inancın nesnesi olan önermeyle ve önermenin işaret ettiği olguya olan bağı nerededir? Öznenin inancından bağımsız nesnel bir doğruluktan söz edilebilir mi? Bu soruların cevabı çalışmanın “G.E.Moore’da Önerme, İnanç ve Doğruluk Bağlantısı” kısmında anlatılacaktır.

3. G.E. MOORE’DA ÖNERME, İNANÇ VE DOĞRULUK BAĞLANTISI

Moore doğruluğu; inancın özelliği, önermelerin içeriği ve önermelerin dile geldiği tümcelerinin özelliği olarak üç kısımda incelenmiştir. Ona göre bu bağlamda tartışılması gereken iki sorun gündeme gelecektir. Bunlar doğru ya da yanlış olsun tüm önermelerin eşit derecede varlık olma özelliği ve sadece bazılarının sahip olduğu doğru olma özelliği arasındaki çelişkili durumdur (Çelik, 1999, s.197). Moore bu duruma iki şekilde itiraz edebileceğini gözler önüne sermiştir. Birinci itirazda dile getirilen şey; bir önermenin olgu ile olan ilişkisi incelendiğinde, bu önermenin olgunun bir kurucu ögesi olduğu şeklinde kesinlikle düşünülemez olduğudur. Bir örnek üzerinden açıklanacak olursa; aslanların gerçekten var olduğu olgusu, onların var olduğuna inandığımız zaman inanmış olduğumuz önerme diye bir özelliğe sahipmiş gibi görünmemektedir. O hâlde evrende olguların varoluşu onlarla ilgili inanç edimlerine karşı ilgisiz gibi görünmektedir.

İkinci itiraz da inancın çözümlenmesi ile ilgilidir. Bundan da öncelikle önerme dediğimiz şeylerin var olduğu ve inancın da bu varsayılan varlıklara yönelik olarak oluştuğu sonucu çıkmaktadır. Oysa birisi yanlış bir inanca saplandığı zaman, onun inancı salt inancının nesnesi durumundaki önerme ile bir ilişkiye sahip olmaktan ibaret görünmüyor. Daha çok, inandığı şey; inancın nesnesi diğer bir ifadeyle önerme, var olmayan bir olguya ilişkili gibi görünmektedir. Çünkü inancı yanlıştır. Ama bu da yine Moore’a göre bir güçlük yaratmaktadır: Eğer bir şey ortada yoksa var olmayan bir şeyle nasıl ilişki kurulabilir? Eğer iki şey arasındaki ilişkiden söz edilecekse bu iki şeyin de var olması gerekmez mi? İşte önermelerin doğruluğu ve yanlışlığı ile ilgili bu sözü edilen güçlüklerin giderilmesi gerçek bir sorundur (Çelik, 1999, s.197).

Mademki yanlış inançla doğru inanç arasında önermenin varlığı bakımından hiçbir fark yoktur, o zaman “inanç, bizimle inanılan şey/önerme arasındaki bir ilişkiden ibarettir” denilirse, gerçekten de eksik bir şey kalmış olacaktır. O da doğru inancın durumudur. Bu, doğru inancın neden doğru olduğu yani doğru inancın yanlış inançtan farkının ne olduğu sorusaldır.

Örneğin aslanların var olduğuna inanıp bu inancın da doğru olduğunu varsaydığımızda aslanların evrende var olduğu olgusu da gerçekte yerini alır. Fakat Moore’a göre bu örnekte dikkat edilmesi gereken husus, benim inancım ile bu olgu arasındaki ilişkinin inancın kendini değil inancın doğruluğunu içermesidir. Biz “Aslanların var olduğuna inanıyorum” dediğimiz zaman; “aslanların varlığı” deyimini ne var olan bir olguyu, ne de bizim

kendisiyle ilişki kurduğumuz bir olguyu anlatır. İnanç, inanan (dolayısıyla inanç edimi) ile inanılan şey/önerme arasındaki ilişkiden ibaret değildir ve ona indirgenemez (Çelik, 1999, s.197).

Moore'un "Yağmur yağıyor; ama ben yağmurun yağdığına inanmıyorum" (M) ve diğeri "Yağmur yağıyor; ama ben yağmurun yağmadığına inanıyorum" (M') şeklinde ortaya çıkan paradoksta bu durum daha net anlaşılmaktadır. (M) ve (M')'deki gibi bir saçmalık veya mantıksal çelişki tüm zamanlarda ve tüm dil bilgisel kişilerde geçerli değildir. Örneğin Tom'un geçmiş zamanda (M) söylediğini varsaydığımızda; "Yağmur yağdığına inanmadım ama aslında öyleydi." dediğinde bu önermenin geçmiş zamanda bir çelişki barındırmadığı gayet açıktır. Şöyle ki Tom ofisinde pencere olmadığı için yağmur yağmadığına inanmış olabilir, ancak çıkışta birkaç saattir yağmur yağdığını fark edebilir. Aynı şekilde Tom'un (M) önermesini üçüncü şahısta söylediğini düşündüğümüzde; "Yağmur yağdığına inanmıyor ama aslında öyle" önermesi yine çelişki içermez. Çünkü Tom yağmurda duruyor olsa da metro istasyonunda bulunan James adlı bir arkadaşından bahsediyor olabilir. Bu durumda (M) ve (M') önermeleri sadece birinci şahıs bağlamında sorunludur (Barbir, 2010, ss.16-17). Kısacası James'in metro istasyonunda olduğunu bilen arkadaşı "Yağmur yağıyor, ancak James buna inanmıyor" dediğinde ortada hiç bir mantıksal problem yoktur. Fakat eğer James, Tom'a aynısını söyleyecek olsaydı "Yağmur yağıyor, ama buna inanmıyorum" deseydi, arkadaşı onun aklını kaybettiğini düşünebilirdi. Peki, neden ikinci cümle saçma? G.E. Moore şunu belirtiyor: "Neden kendimle ilgili gerçek bir şey söylemek benim zorunluluğum? Bu paradoks evrende bulunan bir olgudan yani yağmurun yağmasından çıkmamıştır. "Yağmurun yağdığına inanmıyorum" ifadesinden kaynaklanmıştır. Çünkü iddia ettiğimiz halde iddia ettiğimiz şeye inanmamak son derece saçma olacaktır.

Bu noktada Moore'un doğru ve yanlış inançlarla ilgili olarak verdiği tanımı bir kez daha anımsarsak; her inanç belli bir olguyu gösterir ama bir inancın doğru olması onun gösterdiği olgunun var olması hatta tek bir olgunun gerçekliği demektir. Fakat bir inanç yanlışsa bu olgunun yokluğu demektir. Örneğin, bir arkadaşım benim Erasmus için Polonya'ya gitmiş olduğuma inanıyorsa ve eğer onun inancı doğruysa, benim şuan Polonya'da olmam gerekir. Fakat ben şu anda Polonya'da değil, Bursa'dayım dolayısıyla onun inancı yanlıştır. Eğer benim olgusal olarak Polonya'da bulunmam gerçek olsaydı onun inancının doğruluğu için gerekli ve yeterli koşul gerçekleşmiş olacaktı. Bu durumda onun inancının doğru olduğunu söylemek ile benim Polonya'ya gitmiş olduğumu söylemek aynı şeydir. Moore buna, "olgu ile uygunluk içinde olma - olguya karşılık gelme- ona karşılık gelen (correspondence)" (Moore, 1953, p.277) ilişkisi adını vermektedir.

Her inancın daima önerme ile bağlılığı söz konusuysa doğru inanca bir şey daha eklenmektedir. O da doğru inancın evrende mutlaka var olan bir olgu ile ilişkisi olduğudur. Öyleyse inançların doğruluk ölçütü olgu ile uygunluk içinde değildir. Bir inancın doğru olduğunu söylemek, evrende onunla uygunluk içinde olan bir olgu vardır demektir. Yanlış olduğunu söylemek de, evrende onunla uygunluk içinde olan bir olgu yoktur demektir. O zaman Moore'a göre doğru inanç durumunda önerme ile olgu aynı anlama gelmektedir. Doğru önermenin bir olguyla aynı şey olduğunu bir örnek üzerinden açıklarsak; "Kar soğuktur" ifadesi doğru bir önerme olduğu gibi karın soğuk olması bir olgudur. Çünkü kar, onun soğukluğunu söylemeden önce de soğuktan denilebilir.

Peki, ama önermenin yerini alabilen bu olgudan ne anlamalıyız? Bir olgudan bahsettiğimizde varlık özelliği mi kastedilmektedir? Örneğin Moore'un deyimiyile aslanların var olduğu bir olguya iki kez ikinin dört ettiği de bir olgudur. Varlık özelliği "İki kez iki dört eder" önermesinde nerededir?

Bizler aslanların ve iki sayısının evrenin birer ögeleri olduğunu söylediğimizde söylemlerimiz gayet doğal gözüktür. Fakat "aslanların var olduğu ve iki kez ikinin dört ettiği" olgularının evrenin birer ögesi olduğunu söylediğimizde bu pek alışık olunan bir ifade şekli değildir. Dolayısıyla Moore'a göre kullanım farklılıkları bu iki terim arasındaki farkı tam olarak açığa koymamaktadır. Bundan dolayıdır ki O, iki terim arasındaki farkı vurgulamak için dilsel kullanım özelliğini dile getirmiştir. Buna göre evrenin tüm içerikleri fiilden türemiş adlarla gösterilenler ve gösterilmeyenler olmak üzere ikiye ayrılır (Çelik, 1999, s.199). Moore birinci grupta toplananların önemli olduğunu 1910 yılında yazdığı yazısında da şöyle aktarır: "Evrenin tüm içerikleri var olan her şey iki sınıfa ayrılabilir: Önergeler sınıfı ve önermeler olmayan nesnel sınıfı. Evrende önermeler gibi nesnel de bulunur. Bir önermeyle, var olan şeylerden birini anlıyorum" (Özcan, 2016, s.215).

Önergeler sınıfı içinde yer alanlar, örneğin aslanların var olduğu olgusu ya da fiil adla dile getirilirse "aslanların varoluşu" türünden deyimler doğru inançlara karşılık gelirler. Bu noktada Moore, bir aslanın var olduğu olgusunun, aslanın kendisinden farklı bir şey olduğunu herkesin kolayca görebileceğini ifade eder. Yani nesnelere dile getirmemizin aracı olan sözcükler betimlediğimiz nesnelere farklıdır. Moore'a göre; "evrende düşüncelerin, sözlerin, sözcüklerin ve nesnelere yanında, önermeler denilen ve soyut başka objeler de vardır. Bu önermeler bizim inançlarımızdan ve iddialarımızdan bağımsızdır. Onlardan bazıları doğru, bazıları yanlıştır. Olgular önemlidir; çünkü doğru bir önerme, olguya uyumlu bir önermedir ve yanlış bir önerme olguya uyumsuz bir önermedir" (Özcan, 2016, s.214).

Öyleyse önermeler sadece var değildir, ayrıca inancı taşıyan dilbilim ifadeleri olmaları sebebiyle doğrulukla da ilgilidir. Baştaki sorumuzla ilintisine geri dönersek, şu ya da bu şekilde olgudur deyiminde söz konusu ister

aslanların varoluşu, isterse iki kez ikinin dört etmesi gibi bir olgu olsun, o şeye sadece “olma” özelliğini vermekle kalmıyor aynı zamanda diğer “olma” özelliğine sahip varlıklardan başka bir şey olduğunu “doğruluk” ölçütü vererek ayırt ediyoruz.

Sonuç itibarıyla olgu sözcüğünü bu anlamıyla kavırsak, olguların doğrular denen şeyle aynı anlama geldiğini bu vesileyle çıkarmış oluruz. Demek ki “şu ya da bu şekilde doğrudur” demek, “şu ya da bu şekilde olgudur” demekle eşdeğerdir. Aynı şekilde bir olgu olan herhangi bir şeye bir doğruluk da denebilir. Moore’a göre burada asıl önemli olan nokta şudur:

Bir doğruluk’a ait olan ve onu bir doğruluk yapan özellik, doğru bir inanca ait olan ve onu doğru yapan özellikten farklıdır. Bir inanç ediminin doğru olması onun bir olguya yanıt vermesi demektir. Ama inanç edimi tümüyle zihne bağlı bir şeydir: Eğer evrende zihinler olmasaydı, doğru inanç edimleri de bulunamazdı. İşte burada “doğruluk” la dile getirilen şey, doğru bir inanç edimi değil sadece bir olgudur. Doğru bir inanca karşılık olan, yanıt veren bir şey. Böylece doğruluk’u olgunun başka bir adı olarak kabul edersek, evrende, hiçbir zihin olmasa da “doğruluklar”ın bulunabileceği olanaklı olmuş olur. Ayrıca “bir olgudur” terimiyle “gerçek” sözcüğü arasında da tam bir örtüşme olduğu açıktır. “Aslanların var olduğu için, “aslanlar gerçekten vardır” demekle aynı şey olur (Moore, 1953, p.297).

Buna göre Moore söyleminde olgu, doğruluk ve gerçeklik terimleri eşanlamlıdır ve içerdikleri anlam bakımından da inanç edimlerinden bağımsız olarak var olurlar. Dolayısıyla bu son irdelemelerin ışığında, Moore’un doğruluğun ölçütü bakımından inançların -eğer doğru inanç olacaklarsa-, bir olgu ile uygunluk içinde olmaları koşulunu savunmasının nedeni daha iyi anlaşılır.

Bu noktada Moore her ne kadar dile getirmekten kaçınsa da doğru bir inancın nesnesi durumundaki doğru bir önermenin de; olgu, doğruluk ve hatta gerçeklik terimleriyle eşanlamlı olacağını söyleyebiliriz. Böyle olunca doğru bir önerme de bir doğruluk ya da olgu olması nedeniyle bilincin (inancın) dışında yerini alır ve inanç edimlerinden bağımsız olarak var olmuş olur. Çünkü doğru önermeler eş deyişle olgular, varoluşları bakımından hiç bir bilince bağlı değildir. Fakat burada bir parantez açmak gerekir. Her ne kadar onların doğrulukları bilince bağlı olmayıp, zaman dışı bir doğruluk olsa da bu doğru önermeler/ olgular bir bilincin yöneldiği dolayısıyla da bilişsel edimlerinin nesnelere oluşturma işlevine de sahiptir (Çelik,1999, s.200). Moore tüm bu durumu şöyle özetler:

Doğru önermelere hakikatler ve yanlış önermelere yanlışlıklar denilebilir. Şunu söylemek de mümkündür: Önerme bir inancı ya da bir cümleyi değil; fakat inancın bir nesnesini belirtmelidir. Bunu söylediğimizde açıkça bana öyle geliyor ki, bir hakikat ve uygun olduğu düşünülen realite arasında hiç bir fark yoktur. Örneğin var olmam realitesiyle var oluşun arasında hiçbir fark yoktur (Özcan, 2016, s.215).

4.SONUÇ

Analistik felsefenin başlıca temsilcilerinden olan Moore’a göre; insan zihni nesnelere gelen duyu verilerini ya da sonradan bunların imgelerini algıladığı zaman nesnelere üzerine birtakım önermeleri de dolaylı ya da dolaysız algılar. Böylece nesne üzerine bir fikir-bilgi sahibi olur. Önermenin anlamı ve işlevselliği de bu noktadadır. Önermeyi duyan bir kişide ise inanç, inançsızlık ya da salt anlama durumlarından birisi oluşur. Fakat Moore’a göre sağduyu inançlarımıza önsel bir doğruluk vermez.

Moore giriştiği uzun çözümler sonunda doğruluk için Bertrand Russell’in da paylaştığı karşılıklık (correspondence) kuramını benimsemiştir. Buna göre bir inancın doğruluğu onun dile getirdiği olgunun varlığı iken, yanlışlığı ise söz konusu olgunun yokluğudur. Şu durumda olgu insandan bağımsız olan gerçeklik, inanç ise bu olguya ilişkin olan zihinsel bir edimdir. Moore başlarda bu ikisi arasındaki ilişkinin “önerme” sayesinde sağlandığını, önermenin insan zihninden bağımsız bir varlığa sahip olduğunu söyler. Daha sonra ise olgu-önerme ikiliğinin yerini ikisinin aynı şey olduğu düşüncesi alır. Klasik anlayışta zihinsel/dilsel görülüp “insana ait” olan önermelerin bu felsefedeki “insandan bağımsız” konuları ilgi çekicidir. Moore bu görüşünü aslında doğru önermeleri olgularla aynı şey saymakla da pekiştirmektedir. Böylece klasik anlayışta zihne/dile ait, olguya ise ilişkin sayılan önerme burada bizzat olgunun kendisine dönüşmüş olur. İnancın nesnesi olan önerme aslında olgunun ve gerçekliğin kendisidir. Evren nesnelere ve olgulardan/doğru önermelerden meydana gelir.

Moore’un ulaştığı bu oldukça tartışma götürür sonucun amacının, özellikle kuşkucu ve öznel idealist felsefenin “dış dünya ile zihin arasında kapatılamaz bir boşluk olmasından dolayı dış dünya ve nesnel varlıkların bilinemeyeceği” tezine karşılık dış dünya olgularını “önerme” şeklinde niteleyerek bu boşluğu kapatmak olduğu anlaşılıyor. Böylelikle dış dünyanın bilgisine dolaylı değil doğrudan ulaşıldığı, önerme ile olgu arasında öznel bir farklılığın olmadığı, nesnel gerçeklik olan olguya/doğru önermeye ilişkin inançların ise, insanın doğru bilgisini oluşturduğu ortaya konulmuş oluyor.

KAYNAKÇA

- Ayer, A.J. (1984). *Dil, Doğruluk ve Mantık*. (V. Hacıkadiroğulları, Çev.). Metis Yayınları.
- Barbir, M. (2010). Moore's Paradox: Use, Implicature, and Cause. *Aporia*, 20 (1), 15-25.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
- Çelik, S. (2021). *Analitik Felsefe*. Retro Basım Yayın.
- Çelik, S. (1999). G.E.Moore'da Önerme, İnanç ve Doğruluk Bağlıları. *Felsefelogos Dergisi*, 6(1),191-202.
- Elmalı, O. (2007). *George Edward Moore'da Etik*. Arı Sanat Yayınevi.
- Moore, G. E. (1940). Proof of an External World. *Proceedings of the British Academy*, 25 (5), 273-300.
- Moore, G.E. (1953). *Some Main Problems of Philosophy*. Routledge.
- Moore, G. E. (1959). A Defence of Common Sense. *Philosophical Papers*, Allen and Unwin.
- Özcan, Z. (2016). *Dil Felsefesi 2 (Gündelik Dil Paradigması)*. Sentez Yayıncılık.
- Prior, A.N. (1967). *Correspondence Theory of Truth*. P. Edwards (Ed.). The Macmillan Company & The Free Press.
- Rossi, J.G. (2013). *Analitik Felsefe*. (A. Altınörs, Çev.). Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- Searle, J.R. (2000). *Söz Edimleri*. (R. L. Aysever, Çev.). Ayraç Yayınevi.